

Торбас Олександр Олександрович

*доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного
університету «Одеська юридична академія»*

СПЕЦИФІКА ЛІНГВІСТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КПК УКРАЇНИ 2012 РОКУ

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року – це, по суті, звичайний текст, який має відповідати законам побудови будь-яких текстів. Дійсно, є в ньому досить специфічні формулювання, які вважаються зразком суто кримінального процесуального стилю (хоча, наприклад, формулювання «вирішувати питання», яке в КПК України зустрічається 16 раз, є жаргонізмом і більше використовується специфічним колом осіб), проте, як і будь-який текст, КПК України має підпорядковуватись базовим лінгвістичним правилам. Проте, як свідчить практика, інколи такими правилами або нехтують, або неправильно тлумачать, що завдає значну шкоди правозастосовчому процесі.

Можливо, одним з найяскравіших прикладів є ст. 50 КПК України, де в п. 2 ч. 1 сказано, що повноваження захисника у кримінальному провадженні підтверджуються ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Досить часто працівники правоохоронних органів тлумачили кому між словами «ордером» та «договором» як таку, що заміняє сполучник «та». У зв'язку з цим у захисника, який подавав слідчому чи прокурору ордер, часто вимагали і договір з клієнтом про надання правової допомоги. Найчастіше такі проблеми виникали під час проведення термінових слідчих дій (наприклад, обшуків), а адвокат, який прибував на таку дію, з об'єктивних причин не міг отримати письмовий варіант договору.

2019 року Верховний Суд надав остаточну відповідь на питання, які саме документи має подавати захисник відповідно до ст. 50 КПК України. Так, було сказано, що «у цьому випадку використана синтаксична конструкція, в якій

однорідні члени речення з'єднані безсполучниковим зв'язком і між двома останніми членами речення стоїть розділовий сполучник «або». Таким чином, пункт 2 ч. 1 ст. 50 КПК України визначає, що повноваження захисника мають вважатися підтвердженими, якщо - на додаток до документу, передбаченого п. 1, - захисник надав хоча б один із документів, передбачених п. 2 ч. 1 цієї статті цього кодексу» [1].

В цілому необхідно зазначити, що такий висновок Верховного Суду є цілком логічним та очевидним. Проте сам факт того, що Верховний Суд для прийняття правильного рішення повинен проводити звичайний шкільний аналіз речення, вказує на величезне значення правильного формулювання будь-якої норми, адже навіть одна зайва кома може суттєво змінити порядок її застосування та звести нанівець всі намагання законодавця забезпечити ефективність правового регулювання. І, як показує аналіз інших положень КПК України, таких прикладів досить багато.

Наприклад, відповідно до ч. 7 ст. 228 КПК України, фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Після ознайомлення з цим реченням виникає логічне питання: то скільки всього має бути фотознімків? З одного боку можна стверджувати, що фотознімки мають рахуватися окремо: фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню (*одне фото*) та інші фотознімки, яких має бути *не менше трьох*, тобто всього не менше *чотирьох*. З іншого боку, законодавець, формулюючи дане положення, міг вести мову про всі фото разом: фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, та інші фотознімки, яких *разом* має бути *не менше трьох*. Конструкція статті не дає змоги однозначно відповісти на дане питання. Очевидно, що по відношенню до ч. 7 ст. 228 КПК України легше всього брати максимум – чотири фотознімки, адже кримінальне процесуальне законодавство дозволяє використовувати більше знімків, але можуть виникнути суттєві проблеми, коли фотознімків буде менше. Проте в інших положеннях чинного кримінального процесуального законодавства не дають змоги так легко уникати подвійного тлумачення.

Наприклад, відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України, керівник органу досудового розслідування – це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, перший заступник або заступник Директора Державного бюро розслідувань, керівник (начальник) Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень. На перший погляд проблем у тлумаченні даного положення не повинно виникати, проте не зрозуміло, чи вважається заступник начальника відділу органу Національної поліції керівником органу досудового розслідування. В самому кінці п. 8 вказано «та його заступники, які діють у межах своїх повноважень». Таке формулювання дає змогу зробити висновок, що мова ведеться про заступників всіх осіб, які були до цього перераховані, а отже це стосується і начальника відділу органу Національної поліції (хоча тут навіть краще було б використати формулювання «та їх заступники»). Проте всередині п. 8 міститься формулювання «або заступник Директора Державного бюро розслідувань», таким чином розриваючи логічний зв'язок між останнім формулюванням «та його заступники» і всіма суб'єктами, які були перераховані до цього. Якби законодавець хотів уточнити, що заступники всіх начальників також можуть вважатися керівниками органів досудового розслідування, то він мав би уточнювати це по відношенню до кожного з суб'єктів, як він це зробив з Директором ДБР. Хоча в самій першій редакції п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України ще 2012 року було наступне формулювання «керівник органу досудового розслідування – це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань та його заступники, які діють у межах своїх повноважень». Власне таке формулювання не ставить під

сумнів те, що заступник кожного з начальників також є керівником органу досудового розслідування. Проте, після внесення не зовсім коректних змін відносно заступника Директора ДБР була загублена загальна логіка п. 8, що і спричиняє складнощі у її тлумаченні. В даному конкретному випадку логічним буде припущення, що при внесенні змін законодавець не планував змінювати структурне тлумачення п. 8, адже його метою було лише уточнення положень щодо посадових осіб ДБР. Тобто правильним буде первинне тлумачення, що формулювання «його заступники» відносяться до всіх суб'єктів, адже саме такою було логіка першої редакції п. 8.

В цілому слід констатувати, що на даний момент законодавець недостатньо приділяє уваги аналізу лінгвістичних конструкцій, які використовуються ним для удосконалення кримінального процесуального законодавства, що досить часто стає причиною проблем при застосуванні окремих положень КПК. Слід визнати доцільним проводити додаткові лінгвістичні експертизи змін, які пропонуються законодавцем, перед тим, як такі зміни вводити до кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 13 листопада 2019 року, справа № 201/1058/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85678633> (дата звернення: 09.11.2021).